



European Parliament

Bruksela, dnia 24 stycznia 2024 r.

Dr. Sylwia Spurek

Member of the European Parliament
Vice-Chair of the Committee on Women's Rights and Gender Equality

Dr. Agnieszka Dziemianowicz-Bąk
Ministra Rodziny, Pracy i Polityki
Spolecznej

Katarzyna Kotula
Ministra do spraw Równości

Dr hab. Adam Bodnar
Minister Sprawiedliwości

Szanowne Państwo Ministrowi, Szanowny Państwo Ministrów!

Z wielką nadzieją przyjąłam wiadomość o zaprzysiężeniu Państwa na stanowiska Ministra Rodziny i Polityki Społecznej, Ministra do spraw Równości i Ministra Sprawiedliwości w nowym rządzie koalicyjnym partii demokratycznych. Z tego miejsca chciałabym serdecznie Państwu pogratulować, licząc na zdecydowane działania mające na celu zwalczanie przemocy w rodzinie i przemocy ze względu na płeć.

Jako Posłanka do Parlamentu Europejskiego, doktorka nauk prawnych i radczyni prawna, a także współtwórczyni pierwszego projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, przyjętej, w okrojonej formie w dniu 29 lipca 2005 roku¹, walcząca od ponad 20 lat z przemocą wobec kobiet, w tym z przemocą w rodzinie, zwracam się do Pań Ministrów oraz do Pana Ministra w sprawie zwiększenia skuteczności polskiego systemu ochrony przed przemocą domową, poprzez wyraźne objęcie jego zakresem osób doświadczających przemocy domowej będących opiekunkami lub opiekunami zwierząt domowych. Chciałabym ponowić moje pismo w tej sprawie, które wysłałam w dniu 25 kwietnia 2023 r. do ówczesnej Ministry

¹ Dz.U. Nr 180, poz. 1493, dalej jako: ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Rodziny i Polityki Społecznej, Marleny Małąg oraz Ministra Sprawiedliwości, Zbigniewa Ziobro. Liczę, że w przeciwieństwie do Państwa poprzedniczki i poprzednika, zwróca Państwo uwagę na skalę i wagę problemu przemocy w rodzinie i przemocy wobec zwierząt domowych, a także, że dostrzegą Państwo udowodnioną korelację między tymi dwiema formami przemocy, które systemowo są już zwalczane w niektórych państwach zachodnich. Celem niniejszego wystąpienia jest przedstawienie wstępnych wniosków o charakterze *de lege ferenda*, w celu rozpoczęcia szerokiej debaty na temat koniecznego powiązania problemu przemocy wobec zwierząt domowych i przemocy w rodzinie, a także zainicjowania niezbędnych działań legislacyjnych i pozalegisacyjnych, w celu skuteczniejszej ochrony ofiar-ludzi i ofiar-zwierząt².

W ostatnich miesiącach cała Polska żyła wydarzeniami z Trójmiasta: zabójstwem 6-letniego chłopca przez Grzegorza Borysa. W swoich zeznaniach, znajomi sprawcy zwrócili uwagę na to, że Grzegorz Borys od dawna znęcał się także nad swoim 17-letnim psem. Ryzyko zachowań przemocowych Grzegorza Borysa wobec jego bliskich było wobec tego bardzo wysokie. Badania przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych wykazują bowiem, że aż 76% sprawców przemocy wobec zwierząt znęca się także nad członkami swojej rodziny, przede wszystkim nad kobietami i dziećmi³. Funkcjonowanie odpowiednich mechanizmów zgłaszania przemocy wobec zwierząt domowych, monitorowania oraz szacowania ryzyka wystąpienia przemocy w rodzinie, mogłoby nie dopuścić do tej tragedii. Państwo polskie musi wprowadzić zmiany do swojego systemu przeciwdziałania przemocy i chroniącego ofiary przemocy.

Zarówno Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, jak i Ministerstwo Sprawiedliwości pod kierownictwem Zbigniewa Ziobry i Marleny Małąg, odrzuciły zaproponowane przeze mnie zmiany, uznając, że wprowadzenie w życie zaprezentowanych propozycji wymagałoby rozszerzenia zakresu podmiotowego ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Nie zgadzam się z tą opinią, szczególnie, że nie została ona w żaden sposób uargumentowana. W mojej ocenie, aby wprowadzić rozwiązania zawarte w moim piśmie należałoby jedynie zmienić treść rozporządzeń do ustawy i wytycznych Prokuratora Generalnego.

² Postulaty zawarte w niniejszym wystąpieniu zostały po raz pierwszy przedstawione i opublikowane w: M. Anaszewicz, S. Spurek, *O wszystkich ofiarach przemocy domowej [w:] Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. B. Błońska, W. Gogłoza, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Stowarzyszenie Otwarte Klatki, Warszawa 2017.

³ Zob. m.in. artykuł „The Cycle of Violence”, w którym Animal Liberation odwołuje się do danych Association of Prosecuting Attorneys <https://www.al.org.au/the-cycle-of-violence#gsc.tab=0> (dostęp 14.11.2023).

Wprowadzenie

Już kilkadziesiąt lat temu uznano, w odniesieniu do określonych zjawisk, że najbardziej drastyczną formą dyskryminacji jest przemoc. Dotyczy to przemocy ze względu na płeć, w szczególności przemocy w rodzinie⁴. Przemoc w rodzinie najczęściej stosowana jest wobec słabszych – kobiet, dzieci⁵ – i często wynika z nierównowagi sił oraz przeświadczenia, że jedni członkowie rodziny mogą mieć władzę nad innymi i mogą ją egzekwować wszelkimi, również przemocowymi metodami⁶. Ofiarami stają się osoby zależne, słabsze i takie, którym trudniej jest się poskarżyć i dochodzić sprawiedliwości. Na przemoc w dużym stopniu narażone są zwierzęta domowe. Jednocześnie przemoc wobec zwierząt może stanowić narzędzie przemocy psychicznej wobec ofiar-ludzi. Częstym zjawiskiem jest bowiem tzw. przemoc zastępcza (*ang. vicarious violence*), polegająca na znęcaniu się nad ofiarą poprzez zadawanie bólu komuś dla niej ważnemu⁷. Sprawcy przemocy mogą opierać się na silnej więzi opiekunki lub opiekuna ze zwierzęciem, aby grozić, kontrolować lub podporządkowywać sobie ofiary.

Badania potwierdzają ścisły związek pomiędzy przemocą doświadczaną przez kobiety, a przemocą wobec zwierząt domowych. W przywołanych już przeze mnie badaniach ze Stanów Zjednoczonych stwierdzono, że aż 76% sprawców przemocy wobec zwierząt znęca się także nad członkami swojej rodziny, przede wszystkim nad kobietami i dziećmi. Odnotowano, że im więcej pojawia się telefonów alarmowych w sprawie przemocy wobec zwierząt, tym więcej przypadków przemocy w rodzinie może wyjść na jaw⁸. Z kolei w Hiszpanii zbadano, że co druga kobieta będąca ofiarą przemocy domowej ma pod opieką zwierzę, a większość, bo aż 59% z nich, nie odchodzi, bądź opóźnia odejście od przemocowego partnera – narażając się

⁴ Ogólne Zalecenie Nr 19 Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet pt. „Przemoc wobec kobiet” (General Recommendation No. 19 Violence against women), przyjęte 29 stycznia 1992 r., <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm> (dostęp: 01.04.2023).

⁵ Ze zgromadzonych przez Policję danych wynika, że w 2022 r. wśród ofiar przemocy w rodzinie 72,5% stanowiły kobiety, a 15% dzieci. Jednocześnie ponad 89% sprawców tej przemocy to mężczyźni, zob. *Sprawozdania z realizacji procedury „Niebieskie Karty” od 2012 roku*, Statystyka Policja 2023 r., <https://statystyka.policja.pl/download/20/361534/przemoc-w-rodzinie-2012-2021.xlsx> (dostęp: 01.04.2023).

⁶ Zob. m.in. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. oraz Raport Wyjaśniający do Konwencji, opublikowany po raz pierwszy w polskiej wersji językowej [w:] S. Spurek, *Nasza Konwencja*, 2021, <https://trzymamstronekobiet.pl/> (dostęp: 01.04.2023).

⁷ Zob. m.in. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 r. zawierające zalecenia dla Komisji w sprawie uznania przemocy ze względu na płeć za nową dziedzinę przestępczości wśród wymienionych w art. 83 ust. 1 TFUE.

⁸ Zob. m.in. artykuł „The Cycle of Violence”, w którym Animal Liberation odwołuje się do danych Association of Prosecuting Attorneys <https://www.al.org.au/the-cycle-of-violence#gsc.tab=0> (dostęp 14.11.2023).

tym samym na dalsze niebezpieczeństwo – ze strachu o zwierzę, które miałyby pozostać z nim w domu⁹.

Prawny system przeciwdziałania przemocy domowej Polsce, obejmujący zarówno przepisy prawa administracyjnego, cywilnego jak i karnego, nie zawiera jakiegokolwiek odniesienia do przemocy wobec zwierząt domowych. Konkretnie postulaty, w jaki sposób system ten należy uzupełnić o ochronę ofiar-zwierząt, poprzedzone zostaną w niniejszym wystąpieniu syntetycznym omówieniem tworzących go regulacji.

I. System przeciwdziałania przemocy domowej w Polsce

Na wstępie należy wskazać, że polski system przeciwdziałania przemocy w rodzinie tworzony jest od niedawna. Stosunkowo najstarsze przepisy to przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 - Kodeks karny¹⁰, penalizujące znęcanie się nad osobą najbliższą – obecnie art. 207, z którego najczęściej ścigani są sprawcy zachowań wpisujących się w definicję przemocy domowej. Przepisy prawa administracyjnego z kolei wprowadzono w tym zakresie do polskiego systemu prawnego dopiero w 2005 roku, tj. z chwilą uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Ustawa została przyjęta w bardzo okrojonej wersji w porównaniu do projektu opracowanego przez jego inicjatorkę, Pełnomocniczkę Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn¹¹. Ustawa obejmowała jedynie kilkanaście przepisów merytorycznych i dwa przepisy zmieniające, odnoszące się do Kodeksu karnego oraz ustawy o pomocy społecznej. Regulowała na dość ogólnym poziomie obowiązki i zadania samorządu terytorialnego i administracji rządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej. W zakresie izolacji sprawcy od ofiary znowelizowano wówczas Kodeks karny, do którego wprowadzono zakaz kontaktów i nakaz opuszczenia lokalu jako środki karne i środki probacyjne, a zatem orzekane dopiero na etapie wyrokowania w postępowaniu karnym.

⁹ Hiszpański rząd zareagował na te zatrważające dane uruchamiając program VioPet, umożliwiający kobietom zgłaszającym przemoc uzyskanie bezpiecznego schronienia także dla zwierzęcia. Więcej na temat sytuacji w Hiszpanii w kontekście omawianego problemu zob. J. Wiśniewska, *Kobiety zostają z przemocowymi partnerami, bo boją się o zwierzęta. Hiszpański rząd wie, jak im pomóc*, OKOpress, 15 listopada 2021, <https://oko.press/kobiety-zostaja-z-przemocowymi-partnerami-bo-boja-sie-o-zwierzeta-hiszpański-rząd-wie-jak-im-pomoc/> (dostęp: 01.04.2023).

¹⁰ Dz. U. Nr 88 poz. 553, dalej jako: Kodeks karny.

¹¹ Szerzej na temat procesu legislacyjnego w zakresie dotyczącym ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz jej dużej nowelizacji z 2010 r. – zob. S. Spurek, *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2021, str. 359.

Dopiero nowelizacja w 2009 roku ustaw karnych (Kodeks karny, Kodeks postępowania karnege) ¹², a następnie duża nowelizacja samej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie ¹³ spowodowały, że prawny system ochrony przed przemocą stał się pełniejszy. Jego kolejnym kluczowym uzupełnieniem była w dalszej kolejności ratyfikacja przez Polskę w 2015 r. Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r. ¹⁴. Konwencja, będąca prawem powszechnie obowiązującym w Polsce, tworzy ogólne ramy prawne w celu zapewnienia ochrony kobiet i dziewcząt przed wszelkimi formami przemocy oraz zapobiegania, ścigania i eliminowania przemocy wobec nich, w tym przemocy domowej. Z kolei w 2020 r., do polskiego porządku prawnego wprowadzono instytucję natychmiastowego policyjnego nakazu opuszczenia lokalu przez sprawcę przemocy w rodzinie.

Od czasu ratyfikacji Konwencji Antyprzemocowej, niektóre z koniecznych zmian wskazanych w uzasadnieniu projektu ustawy o ratyfikacji ¹⁵, zostały wprowadzone w życie. Za szczególnie istotną postrzegam nowelizację przepisów umożliwiającą wyżej wskazaną natychmiastową izolację sprawcy od osoby doświadczającej przemocy domowej ¹⁶, która uzupełniła znaczącą lukę w systemie ochrony. Bardzo ważne, zwłaszcza w kontekście pandemii COVID-19, jest też funkcjonowanie ogólnokrajowego, całodobowego, bezpłatnego telefonu zaufania, umożliwiającego udzielanie porad z zachowaniem poufności, zgodnie z obowiązkiem wyrażonym w art. 24 Konwencji Antyprzemocowej. Telefon funkcjonuje od 1 stycznia 2017 r.

Obecnie system prawny zapewnia więc lepsze – choć nadal niewystarczające – wsparcie i ochronę dla osób doświadczających przemocy domowej ¹⁷. Obejmuje on izolację sprawcy od ofiary (zakaz kontaktów, zakaz zbliżania się, nakaz opuszczenia lokalu, w tym w trybie natychmiastowym) stosowaną już bez względu na etap postępowania karnego, a także w trybie cywilnoprawnym oraz przez Policję lub Żandarmerię Wojskową podczas interwencji

¹² Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 206, poz. 1589.

¹³ Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 125, poz. 842.

¹⁴ Dz. U. z 2015 r. poz. 961, dalej jako: Konwencja Antyprzemocowa.

¹⁵ Druk sejmowy nr 2515 z 11 czerwca 2014 r., <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/E651513809A6D5D8C1257D010031FCD9/%24File/2515.pdf> (dostęp: 01.04.2023).

¹⁶ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 956.

¹⁷ Szerokie omówienie niezbędnych zmian w systemie przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej przedstawiłam w 2020 r. Prezesowi Rady Ministrów Mateuszowi Morawieckiemu, w liście z dnia 9 grudnia 2020 r. Dostęp elektroniczny: https://sylwiaspurek.pl/upload/list_do_premiera.pdf (dostęp: 01.04.2023).

podjętej w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie. Prokurator Generalny zobowiązany jest raz na dwa lata opracowywać wytyczne w zakresie postępowań w tym zakresie. Na mocy nowelizacji z 2010 roku obowiązuje w Polsce zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci. Nowelizacja ta ponadto nałożyła na gminy obowiązek powołania tzw. zespołów interdyscyplinarnych, które koordynują działania różnych instytucji i służb w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej, a także wprowadziła do systemu aktów prawa powszechnie obowiązującego szczegółowe przepisy dotyczące procedury „Niebieskiej Karty”, funkcjonującej wcześniej na podstawie zarządzenia Komendanta Głównego Policji.

Obecny system to zatem zarys interdyscyplinarnego działania w obszarach, które można określić jako trzy P – prosecution (karanie), prevention (zapobieganie), protection (ochrona). Jak już wskazałam, żadne z tych działań nie dotyczą jednak zwierząt domowych i nie uwzględniają doświadczanej przez nie przemocy, ani udowodnionych związków pomiędzy zjawiskiem tej przemocy oraz zjawiskiem przemocy domowej, a tym samym nie zapewniają skutecznej ochrony osobom, które są opiekunkami lub opiekunami zwierząt i doświadczają przemocy w rodzinie.

II. Wnioski *de lege ferenda*

W celu rozszerzenia systemu ochrony przed przemocą domową na zwierzęta domowe, poniżej przedstawione zostaną postulaty niezbędnych zmian prawnych w trzech istotnych obszarach, tj. 1) „Niebieskiej Karty”; 2) pomocy w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla osób doznających przemocy domowej; 3) izolacji sprawcy od ofiary. Należy podkreślić, że wszystkie proponowane zmiany dotyczą materii podstawowej, co decyduje o możliwości ich stosunkowo łatwego wprowadzenia w życie. Dwa pierwsze obszary uregulowane są na mocy aktów wykonawczych wydanych do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej. To rozporządzenia normujące procedurę „Niebieskie Karty” oraz wzory formularzy „Niebieska Karta”, a także dotyczące standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej. Ostatni obszar to zasadniczo materia ustawowa, natomiast wytyczne dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej (oraz izolacji sprawcy od ofiary w tym zakresie) wydaje Prokurator Generalny w formie dokumentu, który nie ma postaci systemowego aktu normatywnego i Prokurator Generalny zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą uwzględnia w nim istotne kwestie dotyczące tych postępowań.

1. Procedura i formularze „Niebieskiej Karty”

Pierwszy obszar proponowanych zmian to procedura i formularze „Niebieskiej Karty”. Zgodnie z art. 9d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez osoby wskazane w art. 9a ust. 11–11d, tj. w szczególności pracownika socjalnego jednostki organizacyjnej pomocy społecznej oraz funkcjonariusza Policji w związku z uzasadnionym podejrzeniem stosowania przemocy domowej. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta” w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych podejrzenia stosowania przemocy wobec osób doznających przemocy domowej lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez świadka przemocy domowej. To zatem procedura interwencyjno-pomocowa, mająca na celu zapewnienie doraźnego bezpieczeństwa z jednej strony oraz długofalowej pomocy dla ofiar przemocy domowej z drugiej¹⁸. Ideą procedury jest współpraca między służbami działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej, działania wobec osób stosujących przemoc oraz na rzecz ochrony osób krzywdzonych. Chodzi o nawiązanie współpracy, a następnie działanie interdyscyplinarne – aby pomóc ofiarom specjaliści i specjalistki z różnych dziedzin powinni współpracować ze sobą¹⁹. O wszczęciu procedury zawiadamiany jest przewodniczący lub przewodnicząca zespołu interdyscyplinarnego – podmiotu, który działa na poziomie gminy i który dalej zajmuje się sprawą. Przebieg procedury oraz wzory formularzy określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”²⁰.

Wnioski *de lege ferenda* dotyczą treści rozporządzenia oraz wzorów kart A, B i D. Po pierwsze, proponuje się zmianę § 15 rozporządzenia, który dotyczy postępowania grupy diagnostyczno-pomocowej wobec sprawcy przemocy domowej. W przepisie § 15 ust. 1 zawarto wyliczenie działań, jakie członkowie i członkinie grupy podejmują zarówno w stosunku do osoby doznającej przemocy domowej, jak i w stosunku do osoby stosującej przemoc. Zgodnie z tym przepisem członkowie i członkinie grupy w szczególności: dokonują

¹⁸ D. Jaszczak-Kuźmińska, K. Michalska, *ABC przeciwdziałania przemocy w rodzinie – diagnoza, interwencja, pomoc*, Warszawa 2014, s. 65.

¹⁹ E. Bazyluk, M. Kulka, *Rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” – komentarz*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/zadania-sluzb/59-rozporzadzenie-w-sprawie-procedury-niebieskie-karty-komentarz>

²⁰ Dz.U. poz. 1870.

oceny sytuacji domowej, potrzeb i zasobów osoby doznającej przemocy domowej oraz osoby stosującej przemoc domową; udzielają pomocy osobie doznającej przemocy domowej; opracowują indywidualny plan pomocy dla osoby doznającej przemocy domowej i jej środowiska domowego; przekazują osobie stosującej przemoc domową informacje w szczególności o prawnokarnych konsekwencjach stosowania przemocy domowej; przekazują osobie stosującej przemoc domową informacje o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy domowej; wnioskuje do zespołu interdyscyplinarnego o skierowanie osoby stosującej przemoc domową do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub w programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową; przeprowadzają z osobą stosującą przemoc domową rozmowę ukierunkowaną na wskazanie zagrożeń wynikających z nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków. W tym przepisie, w punkcie 1, proponuje się uwzględnić w ocenie sytuacji domowej, potrzeb i zasobów dokonywanej przez grupę diagnostyczno-pomocową ewentualne ryzyko lub istniejącą już przemoc wobec zwierząt domowych. W ten sposób § 15 ust. 1 rozporządzenia otrzymałoby następujące brzmienie (uzupełnienie podkreślono):

1. W ramach procedury grupa diagnostyczno-pomocowa:

- 1) dokonuje oceny sytuacji domowej, potrzeb i zasobów osoby doznającej przemocy domowej oraz osoby stosującej przemoc domową, w tym kwestii stosowania przemocy wobec zwierząt domowych;
- 2) udziela pomocy osobie doznającej przemocy domowej;
- 3) opracowuje indywidualny plan pomocy dla osoby doznającej przemocy domowej i jej środowiska domowego, który zawiera propozycje działań pomocowych;
- 4) podejmuje działania w stosunku do osoby stosującej przemoc domową w celu zaprzestania stosowania tego rodzaju zachowań;
- 5) przekazuje osobie stosującej przemoc domową informacje w szczególności o prawnokarnych konsekwencjach stosowania przemocy domowej;
- 6) przekazuje osobie stosującej przemoc domową informacje o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy domowej;

- 7) wnioskuje do zespołu interdyscyplinarnego o skierowanie osoby stosującej przemoc domową do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub w programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową;
- 8) motywuje osobę stosującą przemoc domową do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową oraz programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową;
- 9) przeprowadza z osobą stosującą przemoc domową rozmowę ukierunkowaną na wskazanie zagrożeń wynikających z nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków;
- 10) rozstrzyga o braku zasadności podejmowania działań.

Kolejne wnioski *de lege ferenda* to kwestia zmian w samym formularzu „Niebieska Karta”. Formularz ten składa się z 4 części – A, B, C i D. Formularz „Niebieska Karta – A” zawiera m.in. dane ofiary i sprawcy przemocy, określenie form przemocy, kwestie posiadania broni palnej przez sprawcę, wskazanie podjętych działań²¹. Formularz „Niebieska Karta – B” to informacja dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Zawiera definicje przemocy, opis jej form i postaci, informację o miejscach, w których można uzyskać pomoc. Formularze C i D karty są natomiast wypełniane już podczas spotkania grupy diagnostyczno-pomocowej odpowiednio z ofiarą lub ze sprawcą i stanowią dokumentację kontaktu grupy z tymi osobami.

Rekomenduje się wprowadzenie zmian do formularza „Niebieska Karta – B”. W tym formularzu wskazano jako najczęstsze formy przemocy w rodzinie przemoc fizyczną – taką jak bicie, szarpanie, kopanie, duszenie, popychanie, obezwładnianie; przemoc psychiczną – izolowanie, wyzywanie, ośmieszanie, grożenie, krytykowanie, poniżanie; przemoc seksualną, np. zmuszanie do obcowania płciowego i innych czynności seksualnych; przemoc ekonomiczną - niełożenie na utrzymanie osób, wobec których istnieje taki obowiązek, niezaspokajanie potrzeb materialnych, niszczenie rzeczy osobistych, demolowanie mieszkania, wynoszenie sprzętów domowych i ich sprzedawanie; przemoc za pomocą środków komunikacji elektronicznej: wyzywanie, straszenie, poniżanie osoby w Internecie lub przy użyciu telefonu, robienie jej zdjęcia lub rejestrowanie filmów bez jej zgody, publikowanie w Internecie lub rozsyłanie telefonem zdjęć, filmów lub tekstów, które ją obrażają lub

²¹ D. Jaszczak-Kuźmińska, K. Michalska, op. cit., s. 69; zob. także: G. Wrona, *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury Niebieskie Karty. Komentarz*, Rzeszów 2011.

ośmieszają; inny rodzaj zachowań – zaniedbanie, niezaspokojenie podstawowych potrzeb biologicznych, psychicznych i innych, niszczenie rzeczy osobistych, demolowanie mieszkania, wynoszenie sprzętów domowych i ich sprzedawanie, pozostawianie bez opieki osoby, która z powodu choroby, niepełnosprawności lub wieku nie może samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb, zmuszanie do picia alkoholu, zmuszanie do zażywania środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków. Proponuje się dodanie do przykładów przemocy psychicznej oraz do przykładów innego rodzaju zachowań sformułowania „stosowanie przemocy wobec zwierzęcia domowego”. Pozwoli to pokazać osobom, do których ta informacja jest kierowana w ramach interwencji (najczęściej interwencji Policji), że sprawa może znieść się także poprzez przemoc wobec zwierzęcia domowego.

Konieczne jest także uzupełnienie formularza „Niebieska Karta – A”, czyli dokumentu, który jest najczęściej wypełniany podczas interwencji na miejscu zdarzenia. Do wskazanych tam form przemocy domowej (punkt IV) proponuje się dodać sformułowanie o stosowaniu przemocy wobec zwierzęcia domowego - w ramach przemocy psychicznej oraz w ramach innego rodzaju zachowań. W analogiczny sposób jak formularz A powinien zostać uzupełniony formularz „Niebieska Karta – D” w punkcie III, wypełniany podczas rozmowy z osobą stosującą przemoc na spotkaniu grupy diagnostyczno-pomocowej, do której trafił po wszczęciu procedury formularz „Niebieska Karta – A”. Ponadto w formularzu „Niebieska Karta – A” postuluję dodanie punktu na temat ewentualnej obecności na miejscu zdarzenia zwierzęcia domowego oraz informacje na temat jego stanu. W konsekwencji do opisu podjętych działań interwencyjnych wobec osoby stosującej przemoc (punkt XI) rekomenduję dodanie informacji na temat działań podjętych w związku z obecnością zwierzęcia domowego i jego stanem. W obecnym brzmieniu „Niebieskiej Karty – D” pojawia się także pytanie „Czy był/była Pan/Pani już kiedykolwiek karany/karana za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby jej użycia?”. Po tym pytaniu można dodać pytanie odnoszące się do karalności za przestępstwo z użyciem przemocy wobec zwierząt.

Takie uzupełnienia formularza „Niebieskiej Karty” A, B i D umożliwią minimalną chociażby diagnozę sytuacji zwierzęcia domowego i podjęcie działań w celu ochrony i pomocy dla tego zwierzęcia. Wszystko to zostanie udokumentowane i będzie mogło stanowić podstawę do analizy zjawiska przemocy wobec zwierząt domowych, ewentualnego powiązania zjawiska przemocy w rodzinie w ogóle ze zjawiskiem przemocy wobec zwierząt domowych, w końcu – co najbardziej istotne – umożliwi to zainicjowanie skutecznego przeciwdziałania przemocy wobec zwierząt w domu i zapobieganie ewentualnej lub już stosowanej przemocy wobec ludzi.

2. Pomoc w specjalistycznym ośrodku wsparcia

Drugi obszar rekomendowanych zmian prawnych to pomoc dla osoby doznającej przemocy w rodzinie świadczona w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy domowej. Takie ośrodki prowadzone są przez powiat. Regulacje dotyczące ośrodków zawiera rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób zatrudnionych w tych ośrodkach.²² Rozporządzenie określa, co obejmuje standard podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczny ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w domowej w zakresie interwencyjnym (w tym schronienie, ochrona przed osobą stosującą przemoc, pomoc psychologiczna, prawna), w zakresie terapeutyczno-wspomagającym (m.in. opracowanie diagnozy dotyczącej sytuacji osoby doznającej przemocy domowej, udzielenie wsparcia psychologicznego, prawnego, socjalnego, medycznego w formie specjalistycznego poradnictwa, prowadzenie grup wsparcia, prowadzenie terapii indywidualnej), w zakresie potrzeb bytowych (m.in. całodobowy, okresowy pobyt, pomieszczenia do spania, ogólnodostępne łazienki, wyżywienie, odzież i obuwie). Wniosek *de lege ferenda* w zakresie pomocy dla ofiar to uzupełnienie § 1 ust. 1 pkt 1 lit. a rozporządzenia, tak aby jego brzmienie uwzględniało zwierzęta domowe (uzupełnienie jest podkreślone):

„1. 1. Standard podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczny ośrodek wsparcia dla osób doznających przemocy domowej, zwany dalej „ośrodkiem”, obejmuje:

1) w zakresie interwencyjnym:

a) zapewnienie schronienia osobie doznającej przemocy domowej oraz dzieciom i zwierzętom domowym pozostającym pod jej opieką, przez okres do trzech miesięcy z możliwością przedłużenia w przypadkach uzasadnionych sytuacją osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności wynikającą z konieczności zapewnienia jej bezpieczeństwa, (...)”.

Dzięki takiej zmianie rozporządzenia, osoba doświadczająca przemocy domowej mogłaby zabrać ze sobą, uciekając od sprawcy, nie tylko dzieci pozostające pod jej opieką, ale

²² Dz. U. poz. 1158

także zwierzęta domowe, które w przeciwnym razie mogą być narażone na przemoc ze strony sprawcy, który pozostał w mieszkaniu lub domu. Warto w tym miejscu raz jeszcze przywołać wyniki przeprowadzonego w Hiszpanii badania, wskazującego, że aż 59 %²³ ofiar przemocy w rodzinie nie odchodzi od sprawcy ze względu na strach o zwierzę, które miałyby z nim pozostać. Pewność, że miejsce zapewniające schronienie akceptuje także zwierzęta towarzyszące, może ułatwić już wystarczająco trudną decyzję o opuszczeniu gospodarstwa domowego. Chociaż brak analogicznych danych dotyczących sytuacji w Polsce, można przypuszczać, że liczba kobiet działających podobnie jest zbliżona, co tym bardziej uzasadnia powyższy postulat. Rozpatrując zapewnienie schronienia zwierzętom domowym, należy także zwrócić uwagę na to, że zwierzęta zapewniają ogromne wsparcie emocjonalne ofiarom w kluczowych momentach.

3. Izolacja sprawcy przemocy w rodzinie od ofiary

Ostatni obszar rekomendacji zmian to izolacja sprawcy przemocy domowej od ofiary. Jak wskazano wyżej, zakaz kontaktów i zakaz zbliżania się to ustawowe narzędzia izolacji uregulowane w Kodeksie karnym i Kodeksie postępowania karnego i możliwe do zastosowania już od momentu wszczęcia postępowania karnego. W zakresie prowadzenia tego postępowania wydawane są wytyczne. Zgodnie z art. 8a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej do zadań Prokuratora Generalnego bowiem należy opracowywanie i wydawanie co najmniej raz na dwa lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej²⁴. Kluczowe byłoby zatem podjęcie w wytycznych przez Prokuratora Generalnego tematu odseparowania sprawcy nie tylko od ofiar – najczęściej kobiet i dzieci, ale także od zwierząt domowych, nad którymi sprawca mógł się także znęcać bądź będzie się znęcał, aby dokuczyć swoim „ludzkim” ofiarom.

Najbardziej istotny w zakresie izolacji sprawcy od ofiary w ramach przygotowawczego postępowania karnego jest art. 275 Kodeksu postępowania karnego. Określa on środek zapobiegawczy dozoru policji. Stosownie do art. 275 § 2 Kodeksu postępowania karnego oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu

²³ D. Crawford, V. Bohac Clarke, *Inside the Cruelty Connection: The Role of animals in Decision-Making by Domestic Violence Victims in Rural Alberta*, Alberta SPCA, lipiec 2012 (dostęp: 01.04.2023).

²⁴ Ostatnie opublikowane wytyczne dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie: <https://pk.gov.pl/dzialalnosc/wytyczne-i-zarzadzenia/wytyczne-i-zarzadzenia/> (dostęp: 01.04.2023).

lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru. Wytyczne Prokuratora Generalnego mogłyby wskazywać na możliwość oraz na potrzebę stosowania w ramach dozoru Policji ograniczenia polegającego na zakazie zbliżania się do zwierzęcia domowego. Taka izolacja zapewniłaby ochronę i bezpieczeństwo dla zwierzęcia, ale także dla innych ofiar. Sprawca nie mógłby wykorzystywać w takiej sytuacji np. faktu zajmowania się zwierzęciem do kontaktów z innymi ofiarami i kontynuowania stosowania przemocy wobec tych ofiar.

Podsumowanie

Polski system prawny przeciwdziałania przemocy domowej nie obejmuje *de facto* żadnych elementów dotyczących zjawiska przemocy wobec zwierząt domowych. Choć brakuje danych i statystyk policyjnych, prokuratorskich i sądowych odnoszących się wyraźnie do przemocy wobec zwierząt domowych, skala tego zjawiska może być duża, podobnie jak duża, zgodnie z badaniami wiktymologicznymi, jest „ciemna” liczba spraw przemocy domowej wobec najsłabszych członków rodziny – kobiet, dzieci, osób starszych i osób z niepełnosprawnościami. Tym bardziej zatem brakuje w Polsce takich oficjalnych danych dotyczących postępowań karnych, które umożliwiłyby dokonanie oceny współwystępowania przemocy wobec ludzi i przemocy wobec zwierząt.

Polski system prawny zawiera jednak instrumenty, które – po niewielkich modyfikacjach – mogą być stosowane do ochrony zwierząt domowych i zapobiegania ewentualnej przemocy w rodzinie. Niniejsze wystąpienie przedstawia wnioski *de lege ferenda* odnoszące się do aktów wykonawczych do ustawy – rozporządzeń, których zmiana jest dużo prostsza legislacyjnie niż nowelizacja aktu rangi ustawowej, a także do dokumentu wydawanego poza procesem legislacyjnym przez Prokuratora Generalnego. Obszary proponowanych zmian to pomoc dla ofiar przemocy w specjalistycznym ośrodku, procedura „Niebieskie Karty”, w szczególności w zakresie brzmienia formularza, oraz wytyczne w zakresie izolacji sprawcy w ramach postępowania karnego.

To ważne obszary nie tylko dla ochrony zwierząt. Wprowadzenie w systemie tych zmian umożliwi integrację działań, z której korzyści będą niezaprzeczalne. Integrując działania

wobec ofiar-ludzi oraz wobec ofiar-zwierząt domowych, będziemy mogli powiązać obydwa zjawiska, gromadzić konieczne dane oraz całościowo analizować problem. Przy niewielkich zmianach w obecnym systemie możliwe będzie zapewnienie ochrony nowej grupie doświadczającej przemocy – zwierząt domowych – i wzmocnienie systemu ochrony ludzkich ofiar przemocy domowej. Przedmiotowe zmiany mogłyby także stanowić wsparcie działań prewencyjnych poprzez krzyżowe wykrywanie przemocy domowej. W końcu, dzięki włączeniu zwierząt domowych do obecnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, możliwe byłoby wprowadzenie interdyscyplinarnej ochrony praw zwierząt.

Mając na uwadze powyższe, zwracam się do Pań Ministr oraz do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o analizę zaprezentowanych wniosków *de lege ferenda*, przedstawienie stanowiska w ich przedmiocie, oraz o podjęcie, według właściwości, stosownych działań w celu ich wdrożenia. Pragnę podkreślić, że moje poprzednie wystąpienie skierowałam wspólnie z ekspertami i ekspertkami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz praw człowieka i na rzecz praw zwierząt. Wierzę, że zaprezentowane tutaj argumenty i propozycje zmian legislacyjnych spotkają się z Państwa uznaniem i zostaną wdrożone.

Z wyrazami szacunku

Agnieszka Sporek

Pismo z 25 kwietnia 2023 r. zaadresowane do Ministra Zbigniewa Ziobro i Ministry Marleny Maląg zostało poparte przez wskazane poniżej osoby eksperckie i organizacje pozarządowe specjalizujące się w zwalczaniu przemocy w rodzinie, przemocy ze względu na płeć i przemocy wobec zwierząt:

1. Prof. dr hab. Andrzej Elżanowski, Wydział „Artes Liberales”, Uniwersytet Warszawski
2. Dariusz Gzyra, Wydział „Artes Liberales”, Uniwersytet Warszawski
3. Dr hab. Joanna Hańderek, Instytut Filozofii, Uniwersytet Jagielloński
4. Dr Joanna Kowalczyk-Bednarczyk, Bieganizm
5. Adw. Karolina Kuszlewicz, Kancelaria nad Wisłą
6. Prof. dr hab. Piotr Skubała, Wydział Biologii, Uniwersytet Śląski w Katowicach
7. Lek. wet. Dorota Sumińska, audycja „Zwierzę Ci się”
8. Dr hab. Marcin Urbaniak, Instytut Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
9. Akcja Demokracja
10. Azyl Świnki Lily

11. Azyl dla Świń „Chrumkowo”
12. Centrum Praw Kobiet - Oddział w Łodzi
13. Ekowyborca
14. European FEM Institute
15. Fundacja Alberta Schweitzera
16. Fundacja Czarna Owca Pana Kota
17. Fundacja Happy Paw
18. Fundacja Oficyna 21
19. Fundacja Świat w naszych rękach
20. Fundacja Zwierzęta Niczyje
21. Green REV Institute
22. Instytut Przeciwdziałania Wykluczeniom
23. Lubuskie Stowarzyszenie na Rzecz Kobiet BABA
24. Magazyn Istota
25. Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”
26. Polska dla Zwierząt
27. Stowarzyszenie Empatia
28. Stowarzyszenie Inicjatywa Obywatelska „Pro Civium” praw kobiet
29. Stowarzyszenie Mężczyźni Przeciw Przemocy
30. Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”
31. Wio z Krakowa